

jellemük és a humor forrását jelentő jellemhibáik a rajzokról is jól leolvashatók.

A kiadó utolsóként megjelentetett népköltészeti kiadványa a tavalyi év (2017) őszén kiadott és a 23. Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásáron is bemutatott *Varázsmesék* című mesekönyv, mely Berze Nagy János *Népmesék Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyékből* című, 111 éve, 1907-ben Budapesten napvilágot látott gyűjteménye alapján készült. A benne helyet kapott – eredetileg nyelvjárársban lejegyzett – hét varázs-, tündér- és hőmesét (*Gyöngyharmat János; Aranyszóló pintyőke; A tetejellen fa; A hét daru; A zöldszakállú király; A feneketlen kút; A kis kondás*) szintén Tekői Erika néprajzkutató, folklorista válogatta és dolgozta át. Ugyancsak az ő érdeme, hogy a mesék szövegében előforduló tájszavakat (fáin, ringáz, suhancár stb.), illetve a gyerekek és/vagy szülők számára nehezen érthető, nyelvhasználatunkból már kikopott régi kifejezéseket (vetélő, peták, dikó, sing stb.) – az előző kötetekhez hasonlóan – magyarázó jegyzetekkel látta el. A mesegyűjtő Berze Nagy János (1879–1946) a magyar népmese kutatás egyik legjelesebb alakja. Elsőként gyűjtött és tett közzé nagyobb népmeseanyagot egy kisebb tájegységről, összeállította a magyar népmesék típuskatalógusát. Hagyatékából a 20. század második felében három, ifjúságnak szánt kötetet jelentettek meg eddig (*Szólószem királyfi; A búbájós lakat* és *Kis Vitéz Pajtás*), mindegyiket

Budapesten. A Marosvásárhelyen megjelent varázsmesés kötete most e sort is bővíti. A borítóterv és a közel negyedszáz egész oldalas színes illusztráció ismételtlen Pápai Barna munkáját dicséri. Az illusztrátor rendkívül jól ráértett a magyar varázsmesék alaphangulatára és üzenetére, s mindezt ehhez illő varázslatos és mesés („varázsmesés”) módon tudta a maga vizuális eszközeivel közvetíteni az olvasók, a gyerekek irányába. A kötetben megjelent rajzok szín- és formavilága, kompozíciós megoldásai, szokatlan perspektívái és kidolgozott részleteiben rejlő szépségei a mellé vagy ráhelyezett szövegektől függetlenül is önálló grafikai alkotásokká avatják a fiatal művész munkáit, kiforrott, egységes stílusról árulkodnak, a gondosan válogatott folklóralkotások társaságában pedig valósággal meglevenednek szemünk előtt a történetek.

A röviden itt bemutatott négy kötet kiemelt darabjává válhat minden gyerek kiskönyvtárának, de a szélesebb olvasóközönség és a néprajzos szakma figyelmére, érdeklődésére is számot tarthat. Ugyanakkor azt is szükséges jelezni, hogy a kiadó folytatni kívánja a népköltészeti gyűjtemények szépen illusztrált formában való kiadását; az előkészületben, illetve megjelenés alatt lévő idei kiadványai sorában – többek között – találos kérdések és gyermekmondókák gyűjteménye, anekdotakötet és növényfabulás kiadvány is szerepel.

Nagy Zsolt

Rontó-védő társadalom

Komáromi Tünde: Rontás és társadalom Aranyosszéken. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság. Kvár 2009. 239 old. (Kriza Könyvek 34.)

Még éppen a Változás előtti pillanatokban jelent meg Budapesten Losonczy Ágnes *Ártó-védő társadalom* című fundamentális műve (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989), amelynek akkori hatása meghökkentő volt, hisz épp azt a

mikrovilágokban mélyen megbúvó intimtáshálót, önszervező logikát jelenítette meg, amely akár az ártalmak, megbetegedések, teherviselés terén, akár a „kórokozókkal” szembeni ellenanyag-termelésben a „végső romlás” és nemzethalál-vízió

A. Gergely András (1952) – politológus, kulturális antropológus, az ELTE TÁTK és a PTE DTI oktatója, szerkesztő, a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság elnöke, andrasgergelya@gmail.com

helyett a megingott társadalmi egészségben a saját kiegyensúlyozó mechanizmusok életben tartására ösztönöz. Losonczy könyve, ez a roppant mód izgalmas, a próféciák, köztilalmak és közpolitikai megrendelések nélkül is korszakos mű, mintegy előképe Komáromi Tünde értekezésének (szerényen dolgozatnak nevezi, holott kiadós monográfia, doktori értekezés is, amelyet sikeresen védett meg). A történeti Aranyosszék vidéke, melyről Komáromi könyve szól, és ezen belül Hagymás mint a terepkutatás helyszíne ugyancsak a Változásnak kitett világok egyike. Korábban a kollektívizáció, majd a migráció határozta meg egyre jobban azt a háromnegyed részben román ortodoxok, negyed részben református magyarok és mások lakta életvilágot, melynek vallási néprajzi, vallásantropológiai terepként való kiválasztása ezért egy történeti tipológiának is megfeleltethető.

A Szerzőt már korábbi kutatásai is a boszorkányság jelensége, a történeti antropológia kutatástörténeti előzményei és elméleti alkalmazhatósága, de ezeken felül az etnomedicina, a népi gyógyítás és az orvosi antropológiai kérdéskörök, a „nem hivatalos” tudás és gyakorlatok felé vezették, így doktori értekezésének tárgya – az igézés, a talizmán, a csecsemőgyógyítási képzetek, a betegségek családi miliőben létező verziói, az eretnokség és a beavatási szertartások kutatása után – a boszorkányság ideológiájának és mechanizmusának feltárása lehetett. Az a társadalmi valóságkép, mely nem vitatható el a rontás hitének, az előítéletes belátásoknak vagy a mágikus események körüli értelmezési tartományokban meglelt ellenfél-képzeteknek tapasztalati anyagából (pl. hogy maga a rontás hite vagy a róla való beszéd is társadalmi státusoktól függő, hogy a magyar gazdák nem hisznek a rontásban, de mégis igénybe veszik a papokhoz társított rontásfeloldó képességet stb.), de éppen emiatt a mágikus cselekvések románokhoz társítása (vagy románok esetében épp a cigányokhoz asszociálása) egyben a társas lét békétlenségeinek is árnyékállapota. Az előítéletesség és a rontásvádak hatvan mai, konkrétan mérhető eseti empirikus variációja jelzi, hogy a vallási specialisták (gyógyító, kuruzsló, látó, rontó

stb.) már a 16. századi kolozsvári boszorkánype-rekben is éppúgy jelen voltak, legfőljebb kevésbé metafizikai szinten érvényesültek. De minden korban folyamatosan problémás maradt a testhez való viszony kérdése, a „csinálmánnyal való rontás”, a mágikus képzetek hozzárendelése, a társadalmi „igazságosság” megteremtődésének, a misén vagy a rontó energiák igénybevételén alapuló kezelése, a szomszédsági boszorkányság előfordulása stb.

Persze ha az Olvasónak segíteni akarnék, nem a következtetésekből idézném föl azt, hogy mire jutott a kutatás, hanem azt a momentumot emelném ki, amely Komáromi Tünde munkájának szakmai novumát (is) adja. Ennek az a formális feltétele, hogy első fejezetében megismerteti velünk a kutatás helyszínét, az 1997 óta zajló kutatás jellegzetes elemeit és kérdéseit, a helyi társadalomra jellemző sajátosságokat és a rontás kérdéséhez való viszony „ismeretelméleti” sajátosságait, a helyiek önképét és értékrendjének módozatait. Erre épül a kutatástörténet bemutatása, az eltérő etnográfiai és vallásantropológiai aspektusok ismertetése, a történeti irodalom kérdése a mágia fogalmi körében és ennek magyar és román néprajzi szakirodalmi alapjai (boszorkányság-teóriák, mágiaelméletek, kognitív vagy szociológiai, pszichológiai és történeti antropológiai források), majd a saját kutatástörténet következik. Ahogyan a problematika kiviláglik, és a kutatás kérdései is felderednek, az is kiderül, hogy milyen akut válaszok adhatók rájuk, és hogy melyek azok a kérdések, amelyek megválaszolatlanul maradnak... Hat alfejezet ismerteti a falubeli hiedelemképzeteket, a boszorkány fogalmát és megítélését, az előítéletességeket, a rontásesetek mutatóit, a személyes és konkrét rontásvádak alakzatait, a személyeket, a velük kapcsolatos problémákat, az egészségi képzeteket, a rontás igazságszolgáltatási módként való elfogadását és értékrendi helyét, a módszereket és az eszközöket, majd erre szerkesztődik a részletes esettanulmányok szintje, az „átok és csináltatás” társadalmi miliőjének bemutatása, az egymásra vetítések lelkeségének ábrázolása, az áldozat, a specialista, a boszorkányszerep mint rang vagy

nemi-nemzetiségi státuszkomponens. A befejező következtetések (204–205.) már mindezekből evidensen leágaztathatók, a szociálpszichológiai vagy rokonsági hálóra vetíthető konklúziók: mindig konkrét személy a rontó vagy rontással vádolt, elszenvedő vagy előítéletekkel körülvehető (pl. havasi román bevándorolt), de mindezek tükrözik a falu társadalmában a pozíciót, helyzettudatot, társas erőviszonyokat, a vádlott és vádló viszonyát, a feloldó képességét, a családdal kapcsolatos mindenkor határok szimbolikus, spirituális vagy szokásjogi védelmét is. A közvélekedés az igazságtévő rontások mintegy felét igazságosnak, viszont a szerzési, vagyoni, irigységből motivált rontások egyharmadát elítélendőnek minősíti. A konklúzió kulcsmondata egyben a kötet záró sora is: „A rontás esetében egy nagyon rugalmas ideológiával állunk szemben, ami egyrészt támogatja az uralkodó erkölcsi nézeteket (azt állítva, hogy a bűnösön fog a csináltatás), ugyanakkor fenntartja a lehetőséget arra is, hogy bizonyos rontáseteket rosszindulat következményeként, illetve tévedésként értelmezzenek és az áldozatot ártatlannak tekinthessék” (214.). E záró bekezdés nemcsak jelzi Komáromi munkájának helyét a történeti antropológiai, hiedelemkutatási és összehasonlító vallástörténeti irányzatok között: a kutatás leginkább a Pócs Éva-féle

antropológiai boszorkánysággutatási iskolához áll a legközelebb.

Komáromi szakmai nívója tehát nem csupán a terepmunka és helyszín bemutatása, szakirodalmi előzmények rendezése és ismertetése, hanem a saját anyagra épülő eredeti kutatás, mely mostantól nevéhez és művéhez köthető. Aranyosszék e megértő perspektívában az ártó-védő társadalom felől a mágikus kompetenciákkal bíró, a helyi társadalomban a túlélés egyensúlyát is talán elősegítő harmóniák világa, a maga minden nyűgével, minden hozott és örökölt problémájával, gazdasági és társadalomszerkezeti nehézségével. A mai Változás alapkérdése a fiatalok elvándorlása lehet, és a működő hiedelemvilág erre a történeti válsághelyzetre is ad majd valamilyen választ. Az is megtörténhet, hogy kialakul a helyi társadalom belső egyensúlya a csináltatás és a feloldás, a rontás és a reménység határvidékein. Ahogy eddig, ahogy mindig. Mert a társadalom legtöbbször arra törekszik, hogy egyensúlyban, harmóniában tartsa a rontások és a reménységek mindenkor kölcsönhatásait. Perek, hitek, átmenetek, rendszerváltások, intézmények, szokások és normák minden felfordulása ellenében is.

A. Gergely András

„A moldvai magyarság szavakból ácsolt emlékműve”

Csoma Gergely: A megkötött idő. Varázslások, ráolvasások, rontások, archaikus imák és népmesék Moldvából. Fekete Sas Kiadó. Bp. 2016. 679 old.

Az érdi Művelődési Otthonban 1976-ban összehívtuk azokat a főként fiatalokat, akik elsősorban Domokos Pál Péter ismeretterjesztő előadásainak hatására akkor már évek óta bejártak a moldvai csángó magyarokhoz látogatni, gyűjteni, fényképezni, énekeket tanulni, hímes ingeket vásárolni vagy „csak” élményeket szerezni. Mint

a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtők Szakosztályának már évek óta Moldvát járó titkára, arra gondoltam, hogy milyen fontos lenne, hogy ez a felfokozott érdeklődés ne maradjon üresjárat, hanem legyen lehetőleg tudományos haszna is. Ott kiosztottam több tucat néprajzi kérdőívet, és felhívtam a figyelmet, milyen fontos volna, hogy a

Halász Péter (1939) – agrármérnök, ny. főtanácsos, Magyar Művelődési Intézet, Gyimesközéplek, tatrosmente@gmail.com